

КАМБАГАЛЛИК — АЙБ ЭМАС, БИРОҚ...

Жаҳон банкининг қашшоқлик даражасини халқаро миқёсда таққослаш имкониятини яратувчи ягона глобал стандарт баҳолаш услубиёти

Камбағалликни бартараф этишнинг тўғри ва энг самарали усули аҳоли бандлиги даражасини ошириш, деб ҳисоблайди олимлар. Одамлар учун уларнинг муносиб ва даромади юқори иш ўринларини яратиш мақсад сари дадил қадамдир. Бунинг учун қишлоқ жойларда тадбиркорлик учун шарт-шароитлар, бизнес учун қулай муҳит яратиш керак. Президентимиз таъбири билан айтганда, **камбағалликни камайтириш — бу аҳолида тадбиркорлик руҳини уйғотиш, инсоннинг ички қуввати ва салоҳиятини тўлиқ рўйбга чиқариш, янги иш ўринлари яратиш бўйича комплекс иқтисодий, ижтимоий сиёсатни амалга ошириш, демакдир.**

Балиқ эмас, қармоқ беринг

Статистик тахлилларга эътибор қилинг: Ўзбекистонда кейинги икки йил ичида ижтимоий нафақа олувчилар сони 1,3 баробар кўпайибди, нафақалар миқдори эса 2 баробар оширди. Бу, албатта, таҳсинга сазовор иш. Лекин ижтимоий нафақа ва моддий ёрдам пулини тўлаш ёки улар миқдорини ошириш билан мавжуд муаммо тўлиқ ечимини топдими? Афсуски, йўқ. Негар?

Шу ўринда Хитой файласуфи, даосизм таълимоти асосчиси Лао Цзенинг ҳикмати сўзи ёдга тушади: **“Оч қолган инсонга балиқ берсанг, унинг бир кунлик қорнини тўйдирасан. Агар унга қармоқ бериб, балиқ овлашга ўргатсанг, уни бир умр очликдан қутқарасан”.**

Буюк мутафаккир бобомиз, шеърят мулкининг султони Алишер Навоийнинг бу борадаги фикрлари янаям жозибадор: **“Бир дирам олмоқ чекибон даст ранж, Яхшироқ андинки, биров берса ганж”.**

Ана шуларни чуқур англаган Юртбошимиз Жаҳон банки, БМТ Тараққиёт дастури ва бошқа халқаро нуфузли ташкилотлар билан бирга камбағалликни камайтириш дастурини ишлаб чиқиш тақлифини илгари сурди. Бунда халқаро меъёрлар асосида чуқур ва ҳар томонлама комплекс изланишлар олиб борилиб, **“камбағаллик”** тушунчаси, уни аниқлаш мезонлари ва баҳолаш услубларини қамраб олган янги методология яратиш лозимлиги таъкидлаб ўтилди.

«Ҳосил пишса, ошигимиз олчи бўлади»

Жаҳон банки ва БМТ Тараққиёт дастури мутахассисларининг фикрича, Ўзбекистонда камбағалликнинг кучли мавсумий таркибий қисми мавжуд. Яъни иш билан банд бўлганларнинг тахминан 27 фоизи қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият кўрсатади. Шу сабабли фаровонлик ва истемол даражаси ҳар фаслда ҳар хил. Масалан, ҳосил йигим-тери-

ми пайтида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрловчилар ва сотадиганлар учун кўпроқ ишлаш имкониятлари юзага келади. Бошқа даврларда эса даромад камаяди. Озиқ-овқат ҳам кўпинча захиралардан сарфланади ёки сотиб олинади. Уй хўжалиқлари истемол харажатларининг деярли учдан икки қисми ҳали-ҳануз озиқ-овқат маҳсулотларига тўғри келишини ҳисобга олсак, бу қишлоқ хўжалиги, озиқ-овқат маҳсулотлари нархи, озиқ-овқат хавфсизлигининг мавжуд эмаслиги ва қашшоқлик ўртасидаги муҳим боғлиқликларни намоян қилади. Мавсумийлик ички иқтисодий фаолиятнинг кўпалаб бошқа соҳаларида ҳам мавжуд. Масалан, қурилишда.

Ўзбекистонда кейинги 10 йилда меҳнат ва кичик бизнес даромадларининг ўсиши камбағалликнинг қисқаришига олиб келганини инкор қилмаймиз. Иш ҳақи ва бизнесдан келадиган даромад манбалари аҳамияти тобора ортиши билан нафақалар, ижтимоий ёрдам дастурлари ва бошқа даромад турларининг роли камайгани ҳам рост. Бироқ Ўзбекистоннинг меҳнат бозорида сезиларли заифликлар мавжуд. Халқаро валюта фондининг мамлакатлар бўйича сўнгги ҳисоботида, меҳнат захирасига йи-

унмдорлиги даражаси бошқа ривожланган ҳамда ривожланаётган давлатлар билан солиштирилганда унчалик ҳам юқори бўлмаётганлигидан далolat бермоқда.

Умумий расмий маълумотларга кўра, мамлакатимизда меҳнат қиладиган аҳолининг 38 фоизи норасмий иш билан банд (43 фоизи ёшлар). Бу ишчи кучининг катта қисми расмий ижтимоий сўғурта дастурларидан фойдаланмаётганини англатади.

Қашшоқлик даражаси қандай аниқланади?

Ўзбекистон — аҳоли жон бошига тўғри келадиган миллий даромад кўрсаткичи бўйича ўртача даромадга эга мамлакатлар қаторидан жой олган (киши бошига йилга ўртача 1533 АҚШ доллари).

Аслида даромаднинг ўртача даражаси икки гуруҳга бўлинади. Даромади ўртача даражадан паст мамлакатлар — киши бошига йилга 1036 — 4085 доллар ва даромади ўртача даражадан юқори мамлакатлар — киши бошига йилга 4086 — 12615 доллар. Биринчи гуруҳдаги мамлакатлар учун мезонлар қабул қилинган. Бу ўлчовлар бўйича киши бошига кунига 3,2 доллар — камбағаллик чизигининг ўртача кўрсаткичи. Миллий даромади ўртачадан баландроқ мамлакатлар учун кунига киши бошига 5,5 доллар камбағаллик чизигининг ўртача кўрсаткичидир.

Демак, Ўзбекистон учун қашшоқлик чизиги — кунига 3,2 доллардан кам пулга яшаш дегани. Мисол учун, беш кишидан иборат оиланинг ялли даромади ойига 480 доллар ёки 4,6 миллион сўмдан кам бўлса, бу оилани камбағал, деб ҳисоблаш мумкин.

Ёппасига кредит бериш — муаммо ечими эмас

Маълумки, 2018 йилдан буён Жаҳон банки “Тараққиёт стра-

туманлар хариталари бутун минтақа, хусусан, Ўзбекистон учун алоҳида келтирилган.

Бу орқали, жумладан, камбағалликни камайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатлар самарадорлигини ошириш ёки маҳаллий даражадаги ижтимоий гуруҳлар муаммоларини ҳал қилиш учун маблағлар ажратилишида фойдаланиш мақсад қилинган. Ана шу тахлиллар даромадлар тақсимланиши омилини тушуниш ҳамда кенгайиш чораларини аниқлаш ва ишлаб чиқишда қўлланилади.

Натижалардан маълум бўлишича, Ўзбекистоннинг аксарият ҳудудларида қашшоқлик даражаси кунига 3,2 долларни ташкил этади. Бу Марказий Осиёнинг бошқа (Тожикистон, Қирғизистон) мамлакатларига қараганда бирмунча паст кўрсаткичдир. Ўзбекистоннинг айрим ҳудудлари даромад нотекис тақсимланган. Камбағалликнинг юқори даражаси Тошкент, Самарқанд, Сурхондарё, Андижон вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикасининг айрим туманларида кузатилади. Ўрта синф аҳолининг умумий аҳоли сонидаги улусининг энг паст даражаси ҳам Самарқанд, Сурхондарё, Андижон, Сирдарё, Тошкент, Хоразм вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикасининг баъзи туманларига тўғри келмоқда.

Албатта, Президентимиз қайд этганидек, камбағалликни камайтириш ойлик ёки нафақа миқдорини кўпайтириш, ёппасига кредит бериш, дегани эмас. Бунинг учун, энг аввало, аҳолини касбга ўқитиш, молиявий саводхонлигини ошириш, одамларда тадбиркорлик ҳиссини уйғотиш, инфратузилмани яхшилаш, фарзандларини ўқитиш, сифатли даволаниш, манзилли нафақа тўлаш тизимини жорий қилиш керак.

Методология илмий хулосалар асосида яратилиши зарур

Камбағаллик миллиятнинг соғлиги, меҳнатга лаёқати ва илмий салоҳиятига путур етқа-

америкалик Майкл Кремер ва келиб чиқиши асли ҳиндистонлик бўлган Абхиджит Банерджи ҳамда унинг рафиқаси Эстер Дюфло бўлиб, улар камбағалликни аниқлаш ва уни бартараф этиш борасида **ижтимоий инновацияларни** амалиётга татбиқ этишди.

Уларнинг илмий тадқиқот натижаларига кўра, камбағалликни юзага келтирадиган омиллар, шарт-шароитлар диагностикаси билан бирга ҳар бир мамлакат, ҳудуд ва оила кесимида бартараф этиш мумкинлиги аниқланди. Табиий фанлар ва тиббиётда олиб бориладиган тажриба усулларида (эксперимент) кенг фойдаланган ҳолда, мазкур олимлар Кения ва Ҳиндистон оилалари, индивидлари мисолида **дала тажрибаси** асосида камбағалликни аниқлаш, уни пасайтириш бўйича изланишларни олиб боришиб, қуйидаги бош

кетди. Ушбу давлатлар камбағаллик балосидан қутула олишмади. Айнан, Абхиджит Банерджи, Эстер Дюфло ҳамда Майкл Кремер бунни исботлаб беришда ва дала тажрибаси асосида камбағалликдан фориғ бўладиган “таблетка”ни кашф қилишда ҳамда ўзларининг номларини иқтисодий тарихида муҳрлаб қўйишди.

Оқорида таъкидланганимиздек, биринчи навбатда, ишсиз-

Камбағалликни аниқлаш бўйича энг кенг тарқалган усуллар

1 Монетар усул

Истемолчиларнинг хўжалиқларининг маълум бир муддатда оладиган барча даромадлари ёки ўз эҳтиёжини қондириш учун сарфлайдиган истемол харажатлари ҳажми, яъни турмуш даражасини белгиладиган материал эҳтиёж билан ўлчанади.

2 Номонетар усул

Камбағалликни учта индекс бўйича ўлчашни назарда тутати: кўп қатламли камбағаллик (у аҳоли камбағаллигининг қатламлари ва чуқурлигини ўлчайди), моддий депривация (нисбий камбағаллик даражасини аниқлайди) ва ижтимоий ўзгариш қилини (бу социал аҳамиятли хизматлардан фойдаланиш имкониятини ўлчайди) назарда тутати.

саволни қўйишди: **камбағал давлатларда тахсил олаётган ўқувчи-болалар учун бепул тушлик фойдалими ёки ўқув қўлланма?**

Улар томонидан олиб борилган кўплаб тажрибалар (у 20 йил давомида амалга оширилган) шуни тасдиқладики, бепул тушлик ва қўшимча ўқув қўлланма ўқувчиларнинг ўзлаштириш кўрсаткичига унчалик ҳам сезиларли таъсир кўрсатмас экан. Шу боисдан мактабларни турли хилдаги замонавий ўқув қўралари билан таъминлаш, моддий техника базасини яхшилашга йўналтирилган молиявий харажатларни амалга ошириш, ўқувчиларни бепул тушлик ва кийим-бошлар билан таъминлаш каби чоралар кумга сув сепган каби сингиб кетар экан.

Ўзлаштириш кўрсаткичи ва ўқувчиларнинг билим савиясини кўтарадиган асосий омил: таълим бериш шаклини ва ўқитувчиларнинг таълим бериш сифатини ошириш, ўқувчиларга индивидуал ёндашув усуллари кўпайтириш (дарс мазмунини оширишга) ҳамда болаларни қийнаб келадиган гижжа касалликларидан фориғ бўлишларини таъминлашга боғлиқ экан. Болалар организмда жойлашган паразитлардан холи бўлмасдан туриб, уларга қанчалик билим берманг, унинг ақли ва тафаккури кенгайиб қолмаслигини Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти ҳам тасдиқлади.

Шу пайтга қадар БМТ, Жаҳон банки, Жаҳон валюта ташкилоти ва турли жағфармалар томонидан камбағал давлатларга миллиардлаб АҚШ доллари қийматида молиявий ёрдамлар, субсидиялар йўналтирилганига қарамай, аҳолининг саводхонлиги ошиб, ўзини ўзи билан таъминлаш ва тадбиркорлик қобилияти ошиб қолмади. Буларнинг барчаси бесамар

лик даражасини пасайтиришга эътиборни кучайтириш лозим. Бу борада ўзига мустакil ёрдам бера олмайдиганларни қўллаб-қувватловчи фаол ва таъсирчан сиёсат юритиш, ушбу мақсадларга ҳамият ва хусусий сектор ресурсларини жалб этиш катта самара беради.

Биноварин, нодавлат нотижорат ташкилотлари билан ҳамкорликка одамларимизни тадбиркорликка ўқитишнинг энг илгор дастурларини ишлаб чиқиш ва касбга ўқитишда нодавлат ташкилотлари фаоллигини кучайтиришга эҳтиёж катта. Касаначилик меҳнат турини ривожлантириш керак. Бунда замонавий машиналар, усқуналар, хом ашё ва материалларни харид қилиш учун молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятини яратиш даркор. Касаначиларга бюртмачилар топшира, тадбиркорлик субъектлари билан кооперациясини кенгайтиришга қўмақлашиш зарур.

Шунингдек, ишга жойлаштиришга муҳтож шахсларга касбий тайёрларлик, қайта тайёрлаш ва малака ошириш тизимини кенгайтириш, бозор эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, мақбул шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган чоралар кўриш фойдадан холи бўлмайди.

Аҳоли реал даромадлари ва харид қобилиятини ошириш, бунинг учун ижтимоий меҳнат тақсимотини тўғри йўлга қўйиш орқали жон бошига тўғри келадиган товар ва хизматлар ишлаб чиқариш ҳажминини, яъни меҳнат унмдорлигини кескин ошириш даркор.

Камбағаллик ҳолатида ёки чегарасида яшаётган аҳоли қатламини қашшоқликдан чиқариш учун ажратилаётган имтиёзли кредитлар ва аҳоли томорқаларидан мақсадли фойдаланишда микрокластер тузилмаларини яратиш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ўрнида таъкидлаш лозимки, бугунги кунда Ўзбекистонда камбағалликни камайтириш масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилиди.

Фикримизча, мазкур йўналишда жаҳоннинг илгор мамлакатлари тажрибасидан унумли фойдаланишимиз керак. Бу борада, биз, олимлардан ҳам жонбозлик, фаол илмий изланишлар олиб бориш талаб этилади. Шундангина Президентимиз таъкидлаган методологияни яратиш ва ҳаётга татбиқ этиш имкониятига эга бўламиз.

Шерзод МУСТАФОҚУЛОВ, Тошкент давлат иқтисодий университетининг «Университет 3.0» халқаро ўқув, илмий-инновацион тадқиқотлар маркази директори, иқтисодий фанлари доктори.

Хўш, бундай оилани ўзига тўқ дейиш мумкинми? Президент сифатида мени одамларимизнинг овқатланиши, даволаниши, болаларини ўқитиши, кийинтириши каби ҳаётий эҳтиёжлари нима бўляпти, деган савол ҳар кунни қийнайди...

Тўғри, ҳар ким бу дунёга бахтли-саодатли яшаш учун келади. Фаровон ҳаёт кечирсам, турмушда кам-қўстим бўлмасам, деб орзу қилади, интилади. Бу — табиий жараён. Аммо инсон оддий минимал яшаш шароитисиз бахт тугул, хотиржамликка ҳам эриша олмайдди. Қандай қилиб бўлмасин, қорнини тўйғазсам, эгнимни бўлсам, бетоб онам, бемор отам, хаста болам ёки касал хотинимга нима қилиб дори олсам, деган ўй-ташвишлар гирдобиди турмуш кечирадиганларни ҳаётдан юрти инсонлар, деб бўладими?

Ана шу оғриқли масаланинг газак олиши бир неча омилларга боғлиқ. Улар орасида энг асосийси — муаммонинг яшириб келингани. Сир эмас, юртимизда камбағаллик кўп йиллар давомида **“ёпиқ мавзу”** бўлиб келди. Бу категориянинг ўрнига дардимизни азбаройи хаспўшлаш учун **“кам таъминланганлик”**, **“эҳтиёжмандалик”** деган тушунчалардан фойдаландик. Оқибатда камбағаллик исқанжаси ҳақиқатда камайиб қолмади ва остонамиздан бутунлай йўқ бўлиб кетмади.

Шуқри, халқ билан мулоқотнинг бугунгидай самарали тизими ҳақиқий аҳволни кўзгуда-гидай намоян этди. Одамларнинг аслида қандай ҳаёт кечираётгани, уларнинг энг оғриқли нуқталари ошкор бўлиб қолди. Ўрганишлар натижасига кўра, ҳозирги кунда ҳудудларимизда, айниқса, қишлоқ жойларда аҳолининг аксарият қисми етарли даромад манбаига эга эмас. Дунёнинг бошқа мамлакатларидаги сингари бизда ҳам камбағал қатлам мавжуд. Улар тахминан 12 — 15 фоизни ташкил этиши ҳам рост. Бу 4-5 миллион нафарга тенг аҳоли дегани! Қаранг, ана шу юртдошларимизнинг бир кунлик даромади 10 — 13 минг сўмдан ошмас экан.

Ана шуларни инобатга олган ҳолда давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев масалани куюнчаклик билан кун тартибига олиб чиқди, теглиши чора-тадбирлар ишлаб чиқиш юзасидан мутасаддиларга кечиктириб бўлмас топшириқлар берди.

Хўш, улар нималарни кўзда тутати? Қандай самарали механизмларга асосланган?

Ишни ишсизликни камайтиришдан бошлаш керак!

“Ҳамма бало бекорчиликдан келиб чиқади”, дейди халқимиз. Бу — иллатларнинг шаклланиши, урчишига ишора. Худди шундай, камбағалликни ҳам келтириб чиқарувчи омиллар бор. Шулардан энг биринчиси — ишсизлик!

Халқ сўзи
Народное слово

МУАССИСЛАР:
Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгаши, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси

Бош муҳаррир Ўткир РАҲМАТОВ

2008 йил 15 январда Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0001-рақам билан рўйхатга олинган. Нашр индекси — 229. Буюртма Г — 356. 63 190 нусxada босилди, ҳажми — 2 табоқ, Офсет усулида босилган. Қоғоз бичими А—2. Баҳоиси келишилган нархда.

Газетамиз ҳақидаги маълумотларни кўлаб олиш учун QR-коднинг телефонингиз орқали сканер қилинг.

ТЕЛЕФОНЛАР:
Девонхона 71-233-52-55;
Котибият 71-233-10-28; Эълонлар 71-232-11-15.

Тахририятга келган кўлабмақал тақрир қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди.

Газетанинг сўзсиз берилиши учун обунани расмийлаштириш таъкидот жавобгар.

Газета тахририят компьютер марказида терилди ҳамда оператор Г. Тоғаяв томонидан саҳифаланди.

Газетанинг полиграфик ҳажатдан сифатли чоп этилишига “Шарқ” наشريёт-матбаа акциядорлик компанияси масъул. Босмахона телефони: 71-233-11-07.

• МАНЗИЛИМИЗ:
100000,
Тошкент шаҳри,
Матбуотчилар кўчаси, 32-уй.

Навбатчи муҳаррир — О. Файзиев.
Мусахҳас — С. Исмолов.

“Шарқ” наشريёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси. Корхона манзили:
Буюк Турон кўчаси, 41. ЎзА якуни — 22.25 Топширилди — 00.45

1 2 3 4 5 6

ISSN 2010-0784